

TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI
TEDAVİ
MERKEZLERİ

1993
RAPORU

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları (6)
Baskı & Cilt: MF Ltd. Şti., Ankara

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
Menekşe 2 Sokak 16/6-7-8 Kızılay, 06440 - ANKARA/TÜRKİYE
Tel: (0-312) 417 71 80 Fax: (0-312) 425 45 52

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)
Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuştur.
Hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı
T. C. Resmi Gazetesin'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

SUNUŞ

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın tıbbi çalışmalarını içeren ilk rapor 1993 yılında yayınlanmıştı. Bu rapor 1990-1992 yılları arasındaki çalışma, araştırma ve sosyal aktiviteleri içermekteydi. Elinizdeki rapor 1993 yılında TİHV'nin Ankara, İstanbul ve İzmir'deki tıbbi ve sosyal aktivitelerini içermekte olup, geçen yıl olduğu gibi Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde basılmıştır.

TİHV, kuruluş amacına uygun olarak, işkence uygulamalarından zarar gören kişilere tıbbi ve sosyal açıdan destek programları uygulamaktadır. Bu programlar TİHV çalışmaları ve yaygın tıbbi ve sosyal gönüllü gruplarınca yürütülmektedir. Bu çalışmalara İnsan Hakları Derneği ve şubeleri ile TTB ve yerel tabip odalarının önemli katkısı bulunmaktadır.

TİHV'nin tıbbi faaliyetlerine emeği geçen tüm çalışanlara, gönüllü gruplara ve bu çalışmaları destekleyen insan hakları örgütlerine şükranlarımızı sunuyoruz.

Okan AKHAN
Tedavi Projesi Koordinatörü
Ankara, 1994

1993'ÜN ARDINDAN İNSAN HAKLARININ GENEL DURUMU

Yavuz Önen, TİHV Başkanı

1993, uluslararası insan hakları sorunlarının daha da derinleşerek yaşandığı bir yıl oldu. Dünyanın pek çok bölgesindeki savaşlar, çatışmalar durmadı. Savaşların getirdiği ölümler, kaybolmalar, ailelerin dağılması, göç, işkence ve açlık, anasız babasız kalmış çocuklar, mülteci kampları, bizleri derinden etkiledi. Örneğin; Azerbaycan'da, Bosna Hersek'te, Somali'de, Keşmir'de değişik biçimleriyle insan hakları ihlalleri dramatik boyutlara ulaştı. İhtilaflar, çatışmalar, insan haklarının hızlı ve vahim derecede ihlal edilmesine yol açtı. Bu ihlalleri hergün gazetelerden ve TV ekranlarından izledik. Geçen yıl olduğu gibi, bir kez daha uluslararası denetim ve müdahale mekanizmalarının ihlallerin etkinliği ve hızı yanında etkisiz ve ağır kaldığını gözlemledik.

1993 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde yabancılara karşı tepki ve saldırıların da yoğunluğunu yaşadık.

Almanya'daki yabancı düşmanlığı Neo-Naziler'in örgütlü saldırılarına dönüştü. Solingen'de 5 Türk'ün yanmasına neden olan kundaklama ülkemizde büyük tepkilere neden oldu.

Dünyada açlık 1993 yılında Sudan'ı, Etiyopya'yı ve Somali'yi bir kez daha kırdı. BM aracılığıyla örgütlenen yardımlar yerlerine ulaşamadı.

Silahlanma harcamaları artarak devam etti. Ancak bu karamsar tablonun yanında Güney Afrika'daki barış süreciyle, Filistin-İsrail yakınlaşması bizlere soluk aldırıcı gelişmeler oldu.

1993 yılında Türkiye'deki insan haklarının durumuna değinen birkaç rapor yayımlandı. Helsinki Watch Türkiye'de işkence uygulamaları ve gözaltında ölümlerle

ilgili raporlar yayımladı. Bu raporlar, işkence ve şüpheli ölümlerden duyulan rahatsızlıkları dile getiriyor ve Türkiye'yi, ABD'yi ve diğer uluslararası topluluğu insanlık dışı bir uygulama olan işkencenin Türkiye'de sona erdirilmesi için uyarıyor.

BM'nin, İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşmesi'nin 20. maddesi uyarınca kurulan izleme komitesinin Türkiye'yi ziyaretiyle ilgili raporu ilk kez aleni oldu ve yayımlandı. Raporda işkencenin Türkiye'de daimi, kasti ve yaygın olarak uygulandığı tespit ediliyor. Rapor, ayrıca, işkence olaylarının hükümetçe izlenmediği, işkence olaylarının azalmadığı, gözaltında ölümler, gözaltına alındıktan sonra kaybolmalar, işkence sonucunda sakat kalmalar, işkence ve gözaltındaki tecavüz olaylarının sayısında bir artış olduğu gözlemlerine de yer veriyor. Soruşturmanın göstermelik, dava sürelerinin uzun ve cezaların az olmasının işkence yapanlara teşvik edici etki yaptığı, ayrıca işkencecilerin yasalar karşısında fiili bir dokunulmazlığa sahip olduğu görüşüne yer veriliyor.

Hükümetin işkenceyi denetlemede yerel uygulamalar ve işkenceye açık kapı bırakan yetersiz yasalar nedeniyle zorluk çektiği bir gerçektir. Ancak hükümet, gördüğü işkenceden dolayı mağdur biri tarafından hakkında suç duyurusu yapılmış bir emniyet müdürünü de Adana'ya vali olarak atamıştır. Bu ve benzeri idari terfiler işkenceyi teşvik edici bir ortam yaratmaktadır. 1993 yılında işkenceyi caydırıcı amaçla, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi etik kurallar yayımlayarak hekimleri işkence ve insan hakları ihlallerine karşı olmaya çağırmıştır.

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye hakkında iki önemli rapor yayımladı. İlk rapor koalisyon hükümetinin vaadi olan şeffaf karakollara atıfta bulunarak Türkiye'de işkencenin sistematik olarak devam ettiğini açıklıyor. İkinci rapor da genel olarak yargısız infazları konu alıyor. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1993 yılı raporunda, Türkiye, Bosna Hersek'ten de fazla yer işgal etti. Bu raporda insan hakları

ihlalleri, yargısız infaz ve işkence uygulamaları nedeniyle Türkiye'ye yönelik ciddi eleştiriler yer alıyor.

BM'nin bütün bu sorunlarla uğraşmanın yanısıra Viyana'da düzenlediği İnsan Hakları Konferansı'ndan da olumlu bir olgu olarak söz etmek gerekir. 1968 yılında Tahran'da yapılan toplantıdan sonra BM ilk kez Viyana'da bir İnsan Hakları Konferansı düzenledi. İki hafta süren konferans bir nihai bildiri yayımladı. Resmi görüşmelere katılmayan hükümet dışı kuruluş temsilcileri de bu süre içinde bir program çerçevesinde genel olarak insan hakları sorunlarını ve dünyanın değişik bölgelerindeki sorunları tartıştı. TİHV olarak biz de bu konferansın bir bölümünü izledik. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nun düzenlediği "Türkiye'de İnsan Hakları" konulu bir açık oturuma katıldık.

Konferans'ın resmi bildirisinde, insan haklarının evrensel ilkeleri bir kez daha teyit ediliyor ancak bu kez "suçlu devletlere muhalefet edileceği" net bir biçimde dile getiriliyor. Bildiri, insan haklarının evrenselliğini ve bölünmezliğini vurguluyor. Kadın haklarının, çocuk haklarının, göçmen işçilerin haklarının yeniden tanımlanması, eğitim hakkının pekiştirilmesi de bildirinin içerdiği konular. Bildiri ırkçılığı, ayrımcılığı, hoşgörüsüzlüğün her biçimini, etnik temizliği, işkence ve terörizmi de kınıyor. Ülkelerin gelişme hakkı, eşit ekonomik ilişkilere dayandırılıyor. Medyanın, Uluslararası Hukuk'un koruması altına alınması, BM İnsan Hakları Merkezi'nin finans olanaklarının artırılması da öngörülüyor. Bir İnsan Hakları Yüksek Komiserliği kurulması ve Uluslararası Adalet Divanı oluşturulması da öneriliyor.

Hükümet dışı kuruluşların örgütlenmeyle ilgili eleştirilerine karşın konferansın yararlı bir girişim olduğunu söylemek gerekiyor.

Tansu Çiller Hükümeti de, kendinden önceki Hükümet Programı'nda yazılı olduğu gibi, demokratikleşme, ekonomik istikrar ve barış ortamının sağlanması konularında vaatlerde bulundu.

Hükümetin yazılı belgelerinde hiç bulunmayan ancak Başbakan Süleyman Demirel'in Diyarbakır'da sözlü olarak ifade ettiği "Kürt realitesini tanıyacağız" yaklaşımına benzer bir tavır Tansu Çiller de gösterdi. Kürt sorununa Bask modeliyle son verilebileceği, Kürtçe TV yayınlarının yapılabileceği haberi Tansu Çiller'e atfedildi. Tansu Çiller, Güneydoğu'daki savaşın giderleriyle bölgesel ekonominin kalkındırılabilceğini de rakamlar vererek açıkladı. Ancak Genelkurmay Başkanı'yla yaptığı görüşmeden sonra gazetelerde yazıldığı şekliyle açıklamalar yapmadığını ilan etti. Daha sonra da Tansu Çiller'in Kürt sorununa yaklaşımını Millî Güvenlik Kurulu'nun önerileri belirledi. Kürt halkının ulusal, demokratik, kültürel tüm istekleri PKK'nın kesin tasfiyesi sonrasına ertelendi. 1993 yılının geri kalan aylarında, barışçıl siyasi çözümler arayışları bir kenara bırakıldı, askeri çözüm programı uygulandı.

1993 yılının Kürt sorunuyla ilgili en önemli olayı PKK liderinin tek taraflı olarak ilan ettiği ateşkesti. Ancak, hükümet buna bölgede operasyonları sürdürerek ve PKK militanlarını öldürerek yanıt verdi. Böylece ateşkes süreci kısa sürdü. PKK da silahsız 33 eri kurşuna dizdi. Kabul edilemez bu eylemle PKK çatışma sürecinde yeni bir sayfa açtığını ilan etti. 1993 yılında kesintisiz süren çatışmalar sonucunda 1854 sivil, asker, güvenlik görevlisi, korucu ve militan yaşamını yitirdi. Bu rakama yargısız infazlar, işkence olayları, sivillere ve yerleşim merkezlerine saldırılar, suikastler, mayın patlamaları sonucunda ölenler de eklendiğinde bir yıl içinde yaşamını yitirenlerin sayısı 3492 oldu.

1993 yılının çok önemli gelişmelerinden biri de PKK dışındaki Kürtler'e karşı resmi yaklaşımın sertleşmesidir. Türkiye'de Kürtlerle ilgili her türlü demokratik, siyasi hareket PKK'ya endekslendi. Devlet ve hükümet ülke çapında bir baskı programı uyguladı.

Demokrasi Partisi, PKK'nın Parlamento'daki uzantısı olarak nitelendi. DEP, Parlamento içinde ve medyada

bir salvo ateşine tabi tutuldu. Kürt parlamenterler TBMM kürsüsünü kullanamaz hale geldiler. Yıl içinde DEP'in, milletvekili Mehmet Sincar'ın da dahil olduğu altmışın üzerinde yönetici ve üyesi faili meçhul cinayetlerde öldürüldü. Parti binalarına saldırılar oldu.

HEP Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı. Dava açıldıği tarihte HEP Genel Başkanı olması nedeniyle SHP Milletvekili Fehmi Işıklar'ın milletvekilliği düşürüldü.

Özgür Gündem gazetesi de PKK'nın yayın organı ilan edilerek aynı şekilde saldırıya uğradı. Muhabirleri faili meçhul cinayetlerle yok edildi. Gazete dağıtıcıları ve bayiler de öldürüldü. DGM'de çok sayıda dava açılarak gazete hakkında kapatma ve para cezaları verildi.

Diyarbakır'da sendikalar, dernekler ve meslek kuruluşları yöneticilerinin Kürt sorununun barışçı çözümünü isteyen bir bildiri yayımlamaları üzerine haklarında DGM'ce tutuklama kararı verildi. Yine Diyarbakır'da siyasi davalara giren 16 avukat gözaltına alındı ve bazıları tutuklandı. Olağanüstü Hal Bölgesi'nde demokratik yaşam bütünüyle yok oldu.

1984 yılından beri infazı olmayan ölüm cezaları bir kez daha gündeme geldi. 1993 yılında 34 ölüm cezası verildi. PKK'nın eylem ve saldırıları sonucu mahkemeler ölüm cezaları kararlarını hızlandırdı. Bu hızlı gidiş, TBMM komisyonlarına kadar uzandı. Ancak, kamuoyunun tepkileri nedeniyle infazlar ertelendi.

CMUK işkenceyi önleyemedi. Ancak Türkiye'deki kamuoyuna ve yabancı ülkelere karşı insan haklarına saygı göstergesi oldu. CMUK'un 31. maddesi ile siyasal suçlular (DGM kapsamındaki ve Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki suçlar) gözaltı süresinin kısaltılmasından, sanığın avukatı veya bir yakınıyla görüşme olanağından yararlandırılmadı.

Terörle Mücadele Yasası, basın, düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüklerine yönelik soruşturma ve

yargılamalarda da uygulandı. Basın ve düşünce özgürlüğünü yok edecek uygulamalara temel oluşturdu. Gazeteciler öldürüldü (faili meçhul 7 cinayet), kayboldu (2 gazeteci, 1 şoför). Basın kuruluşlarına bombalı saldırılar oldu. Kürt sorunu, zorunlu askerlik, ordu, din konuları dışında yayın yapanlar da kovuşturmayla uğradı, cezalandırıldı. Yayınlara çok sayıda toplatma ve kapatma kararı alındı. Çok yüksek para cezaları verildi. Pek çok yayın organının satış ve dağıtımı engellendi. Bayi ve dağıtıcılar öldürüldü (faili meçhul 11 cinayet, 50'den fazla saldırı). İstanbul DGM'de yıl içinde ele alınan toplam 2351 davanın yüzde 46'sını basın suçlarıyla ilgili olanlar oluşturdu.

Düşünce özgürlüğüne müdahalenin en çarpıcı örneğini Genelkurmay Başkanı sergiledi. HBB televizyonunda zorunlu askerlikle ilgili bir program düzenledikleri için iki program yapımcısı Askeri Mahkeme'ce tutuklandı. 18'i kesinleşmiş yargı kararı uyarınca olmak üzere, toplam 79 gazeteci ve yazar cezaevine girdi. Basın davalarında mahkum olan gazeteci ve yazar sayısı 116'ya ulaştı. 400'den fazla gazete ve dergi toplatıldı.

Geçen yılda da cezaevlerinde özellikle firar sonraları baskı ve şiddet devam etti, açlık grevleri yaşandı. Güçsüzler haraç ödedi, köle gibi yaşadı. Gençlere ve çocuklara tecavüzler oldu. Sağlık ve beslenme sorunları devam etti.

1993 yılında cezaevlerinde ve gözaltında, 19'u Olağanüstü Hal Bölgesi'nde olmak üzere toplam 29 şüpheli ölüm olayı oldu. Ortadan kaybolmalar da 1993 yılında geçen yıllara oranla büyük ölçüde arttı. 1990'da 1, 1991'de 4, 1992'de 8 olan kaybolma olayları 1993'de 13'e vardı. Diyarbakır'ın Kulp ilçesinde kaybolan 11 köylü bu rakama dahil değildir.

İHD de bu genel baskı ortamında saldırıya uğradı. 3'ü yönetici, 3'ü üye olmak üzere 6 İHD'li öldürüldü.

Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki 14 İHD şubesinin tamamı güvenlik güçlerinin fiili baskıları sonucu çalışamaz hale geldi. İHD, Karadeniz Bölgesi'nde de benzer bir şekilde çalışamaz duruma getirildi.

İşçilerin, memurların, öğrencilerin kitle eylemlerine karşı da polisin çok sert müdahaleleri oldu. Eylemciler dövüldü, çok kişi işkence gördü. İşkence genel olarak, sistematik ve yaygındı. TİHV tedavi merkezlerine işkence mağduru 323 başvuru oldu. Can güvenliği tehdit altındaydı. Kamuoyu yargısız infazlara, faili meçhul cinayetlere alıştı.

Faili meçhul siyasi cinayetlerin bir tanesine kamuoyundan çok büyük tepki geldi. Gazeteci-yazar Uğur Mumcu'nun öldürülmesini protesto mitingine Ankara'da yüzbinler katıldı. Türkiye'nin pek çok ilinde benzer gösterilerle bu cinayet kınandı, failerin bulunması istendi.

Olağanüstü Hal Bölgesi'nde yıl içinde yaşanan en belirgin gelişme, köylerin boşaltılması oldu. Yıl sonu itibarıyla 900'e yakın köy ve mezra tamamen boşaldı. Bu yerleşim alanlarının bazıları, devletin güvenlik güçlerince, panzerler, ağır silahlar ve helikopterlerden açılan ateş sonucunda yıkıldı, yakıldı. Lice ve başka yerleşim merkezlerine yapılan aleni saldırılar bunun en çarpıcı örneğini oluşturdu. Bölgede Diyarbakır, Van ve bazı il merkezleri de iç göç aldı. Nüfus yığılmaları oldu. Diyarbakır'ın üç yıl önce 300 bin olan nüfusu geçen yıl 1,5 milyona ulaştı. Bu ve bazı kasaba ve kentlerde, göç eden halkın konut, sağlık, eğitim, iş bulma gibi sorunları önemli boyutlara ulaştı.

Köylere ve köylülere yapılan saldırıların en çarpıcı örneği Şırnak'ın Güçlükönak ilçesine bağlı Ormaniçi köyünde yaşandı. Köylülerin PKK militanlarını barındırmaları üzerine yapılan seri baskınlarda köylülere son yılların en acımasız baskıları uygulandı. Köy erkeklerinin birbirlerine bağlanıp köy meydanında kar üzerine yatırılarak dövülmeleriyle başlayan işkenceler bir ay boyunca devam etti. Sonuç : 2 ölü, 6 yaralı, 3 sakat.

Bacağı kesilen 3 kişiye Ankara'da TİHV tarafından protez takıldı. Bosna'da Sırp vahşetine hayır diyebilme için kendi ülkemizde, insanlarımızı karşı da adil ve uygarca davranmak ve insan haklarına saygı göstermek zorundayız. Eğer savaş koşullarında bile uluslararası sözleşmelerin yasakladığı ihlallerin gerekçelerini insani değerlerin üzerinde tutarsak, Sırp vahşetini de, Ormaniçi köylülerine uygulanan utanç verici işkenceleri de meşrulaştırmış oluruz. Bizler insan hakları savunucuları olarak, Türkiye'de de, Bosna Hersek'te de, dünyanın her köşesinde de, vahşeti ve her türlü insan hakları ihlalini, uluslararası sözleşmelerdeki ölçüleri savunarak reddediyoruz, kınıyoruz.

1993 yılında İslamcı, kökten dinci akımın Sivas'ta sergilediği şiddet, bu kesimin tahammülsüzlüğünün varabileceği vahşeti gözler önüne serdi. Sivas'ta düzenlenen Pir Sultan Abdal kültürel etkinliklerine katılmak üzere değişik illerden gelen ozan, yazar ve halk ozanının kaldığı Madımak Oteli'ne şeriatçı bir kalabalık Aziz Nesin'in Şeytan Ayetleri'ni Aydınlık gazetesinde yayımlamasına tepki olarak saldırdı ve oteli ateşe verdi. Yazar Aziz Nesin'in de içinde bulunduğu bir grup insan kurtarıldı ya da kaçarak kurtulanlar oldu. Ancak yangın 37 kişinin canına mal oldu. Bu kitlesel cinayette birlikte, dehşet verici bir başka olay daha yaşandı. Hükümet yedi saat boyunca öfkeli kalabalığa müdahale etmedi. Güvenlik güçleri, jandarma ve polis ve onların amirleri Vali, İçişleri Bakanı ve Başbakan olaya seyirci kaldılar. Madımak Oteli yangınında, vatandaşın devlete ve hükümete olan güveni ve adalete olan inancı da yandı, kül oldu.

Türkiye'de tüm toplumu derinden etkileyen olaylar arasında yolsuzluk iddiaları da yer aldı. Otoyol ihaleleriyle, İstanbul'da İSKİ, Ankara'da ASKİ ihalelerinde rüşvet alındığı iddiaları toplumsal bir etki yaptı. Başbakan Süleyman Demirel'in direktifiyle İlksan'a değerinin çok üzerinde bir bedelle arsa satılması skandalların önemlilerinden bir diğerydi.

1993, Koalisyon Hükümeti'nin enflasyonu düşürme vaatlerini gerçekleştiremeyeceğinin ve özelleştirme programının faturasının işten çıkarmalarla çalışanlara yükleneyeceğinin iyice anlaşıldığı bir yıl oldu. Bu nedenle işçi sendika ve konfederasyonları DİSK, TÜRK İŞ ve HAK İŞ ile demokratik kitle örgütlerinin katıldığı, Türkiye'nin birçok ilinde örgütlenen demokrasi platformları oluştu. Bu platformlar, toplumsal muhalefetin önemli girişimleri olarak yıl boyunca ülke çapında hükümetin ekonomik ve demokratik paketlerine karşı tepkiler oluşturdular. Bu platformlar, İHD'nin etkin muhalefeti yanında yıllardan sonra örgütlü bir muhalefet gücü olarak belirdi. Bu noktada, bazı resmi kurumların da durumlarına değinmek gerekir.

TBMM İnsan Hakları Komisyonu ile insan haklarından sorumlu Devlet Bakanlığı'ndan 1993 yılında ses seda çıkmadığından, bunların ne gibi işlerle uğraştıklarına dair bir bilgiye sahip olamadık. Ayrıca, Parlamento'nun 1993 yılı boyunca insan hakları ihlallerinin durdurulması ya da demokratikleşme sağlanması gibi bir sorunu olmadığını gördük, yaşadık. Özetle Parlamento da Hükümet de geçen yıl, insan hakları ve demokratikleşme konularında Milli Güvenlik Kurulu'nun kararlarına uymayı ve bu kararların siyasal, ekonomik ve hukuksal gereklerini yerine getirmeyi yeğledi.

Bu yazıma başlarken, genel bir panorama sunmayı hedeflemiştim. Ancak bu genel görünümün ayrıntılarının ve somut olaylarının fazlaca yer aldığını gördüm. Bu kitapta her alanda çok ayrıntılı bilgiler zaten vardı. Çarpıcı bazı olayları öne çıkararak sizlere Türkiye'deki insan hakları durumunu daha iyi anlatabileceğimi varsaydım. Raporumuzu okudukça utandım, üzüldüm, öfkelenim, dehşet içinde kaldım. Ancak hepsinden de daha müthiş olan, olup biten binlerce olayın bir tekinin bile tüm insanlığı ayağa kaldıracak kadar utanç verici ve önemli olmasına karşın, iç kamuoyunda yaşadığımız olağanüstü tepkisizlikti. Batı dünyası da, sonuç olarak, birkaç eleştirel rapora karşın, bütünüyle tepkisiz kaldı.

Bizler insani değerlerin ve gerçek demokrasi ve insan hakları standartlarının tüm dünyada eşit bir şekilde uygulanmasını yaşamımızın bir amacı ve hedefi olarak kabul ediyoruz. Kendi ülkemizin ihlallerini ifade ederken sorumluluğu kendi hükümetlerimizle sınırlı tutmuyoruz. Dünyanın tüm hükümetlerini ve uluslararası kuruluşları ortak sorumluluğa davet ediyoruz. Artık Yeltsin'in Moskova'da seçilmiş Parlamento'ya tanklarla saldırarak yaptığı darbe demokratik olarak nitelenmesin ve alkışlanmasın diyoruz. Üstün teknolojilerin, gelişmiş ekonomilerin savaş aygıtı yaratmasına artık son verilsin istiyoruz. İnsanlık tarihinde savaşın egemenliğine artık son verilsin istiyoruz. İnsani ve demokratik değerler, tankların, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ateşinde yanmasın, Bosna-Hersek dağlarında tükenmesin istiyoruz.

Kendi ülkemiz yöneticilerine de şöyle hitap ediyoruz:

- Ülkemizde insan haklarına saygılı bir yönetimi, gerçek demokrasiyi daha fazla vakit yitirmeden sağlayalım.
- İşkenceler bitsin, yargısız infazlar, kaybolmalar olmasın.
- Güneydoğu'da akan kan dursun, Kürt sorununda gündeme barışçıl, siyasi çözümler getirilsin.
- Düşünce suç olmaktan çıkarılsın.
- Ülkemizde barış ve kardeşlik ortamının oluşturulmasına bir adım olarak siyasi bir genel af çıkarılsın.
- Başta Anayasa olmak üzere, 1980 hukuksal ve siyasi rejiminin tüm yasaları taraf olduğumuz uluslararası standartlara uyarlansın.

Özetle, demokratik ve dünya ulusları ailesi içinde saygın bir Türkiye istiyoruz.

Bu arada, 1993 yılında yitirdiğimiz, kurucu üyemiz Emil Galip SANDALCI, gazeteci-yazar Uğur MUMCU, İHD Elazığ Şube Başkanı Dr. Metin CAN, İHD Kurucu Üyesi Avukat İbrahim TEZAN, başvurularımızdan işkence kurbanları Harun ÇETİN ve Cuma TEPE, vakfımızın ambleminin de yaratıcısı olan Abidin DİNO'yu saygıyla anıyoruz.

“İNSAN HAKLARI” SORUNLARI...

Mahmut T. ÖNGÖREN
TİHV Genel Sekreteri

Geçen yılki raporda “İnsan hakları politikası” üzerinde durmuştum. Bu yıl ise, kısaca, “Türkiye’deki insan hakları savunucuları”nın karşılaştığı sorunlar ve bu gibi kişilerin “Türk toplumu içindeki yeri” hakkında yazmak istiyorum.

Önce, Türkiye’deki insan hakları savunucuları kimlerdir, bu konuyu işlemede yarar var.

Her ülkede olduğu gibi bizde de yaklaşık tüm savunucuların geçmişte şu ya da bu şekilde insan hakları sorunlarını kişisel olarak yaşamış kişiler olduğunu görüyoruz.

Kendisi, çoluğu çocuğu ya da bir yakını işkenceden geçmiş, cezaevinde eziyet görmüş ya da bir başka insan hakları ihlali ile karşılaşmış insanlar... Yaklaşık tüm diğer ülkelerde de insan hakları mücadelesine önce bu insanlar giriyorlar.

Sonra, kendi ülkesinde ya da bir başka ülkedeki insan hakları sorunlarını izleyen ve bu sorunları yaşamamış, ama onlardan etkilenmiş kişiler de aynı mücadeleye atılmak istiyorlar.

Dolaştığım çok sayıdaki yabancı ülkede bu gibi insanlarla tanıştım. Bunların arasında kendi hükümetlerinin diğer ülkeler üzerinde uyguladığı gizli ya da açık politikadan hoşnut olmadıkları için özellikle yabancı ülkelerdeki insan hakları sorunlarına karşı çıkan ve onlarla sanki bu sorunlar kendilerinin başına iş açmış gibi mücadele eden yürekli insanlar vardı.

Ne yazık ki, Türkiye’de insan hakları savunucuları arasında hep bu sorunlarla doğrudan doğruya karşılaşmış kişiler yer alıyor. Başkalarının ya da başka ülkelerin karşılaştığı sorunları görerek onlardan etkilenip insan hakları mücadelesine katılmış çok az sayıda insan var Türkiye’de.

Bunun çeşitli nedenleri olabilir.

Birincisi, Türkiye’de insan hakları ile uğraşan kişilerin eksiksiz solda olmalarıdır. Yıllarca önce Türkiye’ye gelip İnsan Hakları Derneği’ni ziyaret eden ve bizlerle ilk kez tanışan bir uluslararası insan hakları örgütünün yöneticileri, “Sizlerin solcu olduğunuzu biliyoruz. Buna hiç bir karşıt görüşümüz yok. Ama eğer Türkiye’deki suççuları da yanınıza almazsanız, uluslararası düzeyde inandırıcı olamazsınız” dediler.

Bizim o günlerde de, şimdi de Türkiye'deki sağcılar yanımıza almaya hiç mi hiç niyetimiz yoktu. O günlerde Türkiye'de sağda sözde insan haklarını da korumak amacıyla kurulmuş bir vakıf, insan hakları konusunda tek adım atıyor ve bu adımı İnsan Hakları Derneği'ni karalamak için kullanıyordu.

Ama bunları bizleri uyaran dostlarımıza anlatmadık. Salt Türkiye'deki sağcıların insan hakları gibi konularla hiç ilgilenmediklerini söylemekle yetindik.

O ilk karşılaşmamızda bu konuda yabancı dostlarımızı ikna edemediğimizin ayırındaydık. Ama zamanla aynı konuda, biz onları ikna etmek için kılımları kırıpratmamamıza karşın, yabancı dostlarımız Türkiye'deki durumu kendiliklerinden gördüler ve bizlere inandılar. Şimdi onlar da Türk sağına hiç ilgi göstermiyorlar.

Solcular Türkiye'de her zaman eziyet çeken tarafta oldukları için, Türkiye'deki en geniş ve en uzun insan hakları mücadelesini de 1986 yılında onlar başlattı ve insan hakları örgütüne (İnsan Hakları Derneği ve İnsan Hakları Vakfı) sağcılardan herhangi bir katılım isteği geldi, ne de sağcılar Türkiye'de kalkıp da ciddi bir insan hakları örgütü kurdular.

Türkiye'de sağ görüşlü insanların insan hakları konusuyla hiç ilgilenmeyecekleri artık kesin olarak ortaya çıkmıştır. Sokaktaki adam, bilim adamı, hukukçu, doktor, gazeteci ve diğer meslek gruplarından kişiler, eğer sağ görüşlü iseler bu konuda hiçbir şey yapmayacaklar. Açık seçik ortada bu.

Geçen yılın sonunda Ankara'da bir lokantada yemek yiyorum. Arka masadakiler benimle ilgili konuşmaya başladılar. "Bu lokantaya herkes geliyor" dediler. "İşte o da gelmiş. İnsan haklarıyla ilgili çalışmaları var. Tabii solcu. Ama sağcılar da gelir buraya."

Döndüm ve insan haklarıyla ilgilenmek için ille de

solcu olma gereğinin bulunmadığını onlara anlatmaya çalıştım. Ama pek başarıya ulaştığımı söyleyemem.

Oysa sağcılar Türkiye'de insan hakları sorunlarının kendi günlük yaşamlarını da ne denli zorlaştırdığını anlasalar, acaba bu mücadeleye katılmak istemezler mi? Sanırım, istemezler. Çünkü kitle iletişim araçları, resmi ideoloji, depolitizasyon ve bilgisizlik (okumuş kişilerdeki bilgisizlik) sağcılar bu konudan uzak tutuyor.

Bu nedenle de insan hakları sorunlarını yaşayan solcular sözkonusu mücadeleyi götürmek zorundalar. Daha uzun yıllar da götürmek zorunda kalacaklar.

İnsan hakları mücadelesini salt solcuların yüklenmesi, ortaya ister istemez daha başka sorunların da çıkmasına yol açıyor. Gerek resmi çevreler, gerek basın ve halkın büyük bir bölümü hala sola karşı beslediği olumsuz düşüncelerden ve yargılardan kurtulamadığı için, insan hakları görevini yüklenenlerin de solculuklarıyla tanınmalarından ötürü "insan hakları konusu"na da olumsuz yaklaşmaktadır.

Örneğin Türkiye'deki insan hakları örgütleri bu kesim tarafından "tehlikeli, bölücü, uyumsuz" olarak tanımlanır. Cahillikleri çoğu kez yüzlerine yansıyan okumuşlar ise bu zıvalara hemen inanırlar.

Onların eline verilen çeşitli kozlar da vardır. Örneğin, "Bosna Hersek'teki vahşete ve kıyım gözü yuman Avrupa, Türkiye ile neden uğraşmıyor? Önce Yugoslavya'da olanlara bir baksınlar ve engel olsunlar." denilerek Avrupa'nın sözde kendi çöplüğünü temizlemesi öğütlenir. "Türkiye'deki insan hakları sorunlarıyla uğraşacaklarına, önce kendi ülkelerindeki sorunlara baksınlar" diyerek işin içinden sıyrılmaya çalışan da az değildir.

Eğer Fransızların Kürt sorunu ile çok yakından ilgilendikleri görülürse, Türkiye'dekiler Fransız insan hakları savunucularına hemen Fransa'nın Korsika'da insan

onlar sürdürüyor. Bugüne değin de ne Türkiye'deki iki haklarını çiğnediğini anımsatmaya kalkarlar. Türkiye'deki insan hakları sorunlarıyla ilgilenen Amerikalılara Amerika'daki zenci sorunlarını da...

Hatta bu rapor hazırlanırken, Türkiye'yi ziyaret eden bir ülkenin avukatlarına bizim yetkililer, Kürt konusunu görüşürlerken, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki zenci sorununu anımsatmışlar ve her iki sorunun da eş değerde olduğunu söyledikten sonra, "Eğer Amerika'da zenciler ayaklanırsa beyazlar da silaha sarılmaz mı" diyerek kendilerini savunmuşlardır.

Yabancı avukatlar bu tartışmadan oldukça sarsılmış görünüyorlardı. Çünkü hangi ülkede olursa olsun, insan hakları savunusunu evrensel değerlerle yürütmek gerekiyordu ve bir ülkedeki insan hakları sorunlarının bir başka ülkedeki insan hakları sorunları için özür olarak kabul edilmesi düşünülemezdi.

Aynı anlayıştan yola çıkarak, kendi içinde insan hakları sorunlarına sahip bir ülkenin insanların bir başka ülkenin insan hakları sorunlarıyla ilgilenmemesi gerektiği de kabul edilemez. Bilindiği gibi, Uluslararası Af Örgütü, bulunduğu ülkedeki sorunlarla değil de, çevre ülkelerdeki insan hakları sorunlarıyla ilgilenmektedir. Bir Avrupa ülkesindeki Uluslararası Af Örgütü şubesinde çalışan bir dostuma iki yıl aradan sonra Ankara'da rastladığımda bana, "Kendi ülkemdeki insan hakları sorunları beni o denli rahatsız etti ki, işimi bırakıp bir başka örgüte geçerek çalışmaya başladım. Böylece başka ülkelerdeki insan haklarıyla değil, kendi ülkemdeki insan hakları sorunlarıyla doğrudan doğruya ilgilenerek mutlu oluyorum" demişti.

Ne var ki, Türkiye'de okumuşların, durumları ekonomik bakımdan oldukça yeterli olanların ve varlıklı kesimin, insan hakları konusundaki duyarsızlığını bir yerde doğal karşılamak gerekir. Eğer büyük sermaye bu konuya kendi çıkarları doğrultusunda girmemeyi yeğliyorsa, daha alttaki

kesim de hem bu nedenle, hem de bencilliğin ve cehaletin ötesinde bir de insan haklarıyla uğraştığı taktirde önüne çıkarılabilecek güçlükleri tahmin ederek uzak durmaya çalışıyor.

Ellerinde belli fırsatlar ve üstünlükler varken, Türkiye'de belli kesimlerin "insan hakları konusu"ndan uzak durmalarının bir başka nedeni de özellikle resmi çevrelerin "insan hakları anlayışı"nu kamuoyuna bilerek çarpıtıp sunmalarıdır.

12 Mart askeri darbesinden sonra Türkiye'de kurulan sözde sivil hükümetler "insan hakları" konusuna hiçbir dönemde sıcak bakmadılar. Hatta Turgut Özal'ın başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı dönemlerinde "insan haklarını"nın tek yanlı ve olumsuz işlediği bile ileri sürülerek, halkın konuya yaklaşmamasına özen gösterildi.

1992 genel seçimlerinden önce ise siyasal partilerin adayları, başta Süleyman Demirel ve Tansu Çiller olmak üzere, insan hakları konusunu hiç beklenilmeyen olumlu bir şekilde işlemeye başladılar. En kötümserleri bile, "Bunlar acaba olgunlaştı mı? İktidara geldiklerinde kendilerinden bu konuda da iyi şeyler bekleyebilir miyiz?" diye düşündüren bu gelişmeler, seçimlerden kısa bir süre sonra büyük düş kırıklıkları yarattı. Çünkü başta Demirel ve Çiller olmak üzere hiçbir politikacı ve siyasal parti, seçimlerden önce insan hakları konusunda verdikleri sözleri tutmadılar. Gerçek bir süre sonra sırttı. Demirel'in de, Çiller'in de başbakanlıkları döneminde Türkiye'deki insan hakları ihlalleri giderek büyüdü ve ciddileşti. Ayrıca, halkı insan hakları kavramından ve uygulamasından soğutmak için de her şey yapıldı.

Ne var ki, başvuru olan olumsuz yöntemler salt halkı insan hakları konusundan uzaklaştırmaya yönelik değildi. Buna gerek de yoktu. Çünkü gerçekte bir başka amaca yönelik adımlar atılınca, hem halkı ve insan hakları ile ilgilenebilecek kesimi insan hakları kavramından ve uygulamasından uzaklaştırmak olanaklı olabileceği gibi,

hem de diğer olumsuz sonuçlara varmanın da yolu açılabilirdi.

Neydi bu diğer olumsuz sonuçlar?

Tüm ülkeyi baştan aşığı "tutucu, gerici, dar kafalı" bir konuma getirmek...

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra iktidara gelen sözde sivil hükümetler, askeri dönemde kabul edilmiş antidemokratik yasaların kendilerine sağladığı dar kalıplardan da yararlanarak ulaştıkları tutuculuklarıyla övündüklerini çekincesizce kitle iletişim araçlarında da açıkladılar.

Onların bu övgüsüne yol açan tutuculuk ise bir ülkeye yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Devleti yönetenler "önderlik" niteliğine erişemediklerini bu şekilde kanıtıyorlardı.

Günlük gazetelerimize gönderilmiş bir okuyucu mektubu "insan hakları" kavramının ne denli yanlış anlaşıldığını bir kez daha gözler önüne seriyor. Mektupta deniyor ki:

"İnsan Hakları ve demokrasi. Çok güzel ve kutsal kavramlar. Ne yazık ki, bu güzelim kavramlar Türkiye'mizde hainlerin, yıkıcıların, bölücülerin işine yarayan kavramlar haline getirilmiş. Vatani ve devleti korumanın da bir bedeli vardır. Biz bu bedeli ödemeye hazırız."

Vatani ve devleti nasıl koruyacaksınız? Eğer insan haklarına saygınız varsa, demokrasiye inanıyorsanız, salt devleti değil, devlete can vermesi gereken halkı da korursunuz. İnsan haklarının ve demokrasinin "hainlerin, yıkıcıların ve bölücülerin işine yaradığı" hiçbir yerde görülmuş değildir. Eğer bir ülkede hainler, yıkıcılar ve bölücüler varsa, demek ki o ülkede insan hakları ve demokrasi yok demektir. Hiçbir çağdaş mantık, demokrasinin ve insan haklarının herhangi bir kötülüğün

işine yaradığını kabul edemez.

Bunu ileri sürenler ya insan haklarının ve demokrasinin ne olduğunu hiç bilmiyorlar. Ya da bilseler bile sorunlara insan hakları ve demokrasi açısından bir çözüm getirilmesini istemiyorlar. Böyle bir şey istemek işlerine gelmiyor.

Ne var ki bu mektup örneğinde üzerinde durulması gereken bir başka nokta da insan hakları savunucularının böyle bir mantık karşısında düştüğü durumdur. Eğer insan haklarının ve demokrasinin hainlerin, yıkıcıların ve bölücülerin işine yaradığı düşüncesinden yola çıkarsanız, her iki kavrama dayanan uygulamayı salt devlet, asker ve resmi çevreler açısından çalıştırmamız gereken demektir. Eğer halkı gözeterek insan haklarını ele alır ve demokrasiyi çalıştırmazsanız, vatan haini olabilirsiniz. Ya da dünyanın en kötü suçu ne ise, onu işlemiş bir kişiyi asabilirsiniz; bu kişi yaralıysa, onu doktor tedavisinden uzak tutabilirsiniz; aynı konumdaki bir başkasını düşüncelerinden ötürü cezalandırabilirsiniz; diğerine işkence de yapabilirsiniz.

Ama eğer insan hakları savunucusu olarak bunların tam karşıtı düşünceleri savunduğunuzda, vatan haini, yıkıcı ve bölücü sayılacaksınız. İşte tutuculuğa itilen bir toplumda insan hakları savunucularının düşebilecekleri ve karşılaştıkları durumlar...

Daha da önemlisi, aynı görüşlerden ötürü bir türlü gelişmeyen ve yerleşmeyen insan hakları kavramı ve demokrasi...

1994 yılında Türkiye'nin insan hakları konusunu ve demokrasi anlamını daha derinden incelemesini, durumunu yeniden gözden geçirmesini ve en kısa sürede sağlıklı bir görüş açısına kavuşmasını diliyorum. Ne var ki, böyle bir gelişmeye de durup dururken değil; eğitimle, aile yapısını yeniden düzenleyerek ve demokratik anlayışını hoşgörülle kaynaştırarak varılacağı bilmek gerekiyor. Bu gibi adımlar da kolay kolay atılmıyor.

1993 TİHV TEDAVİ MERKEZLERİ RAPORU

GİRİŞ

Dünyada işkence sorununun yaygınlığına ilişkin kesin verilerin olmamasına karşın, Uluslararası Af Örgütü'nün 1993 yılında yayınladığı bir raporda dünyada 111 ülkede işkence uygulandığı belirtilmektedir. İşkence karşıtı uluslararası sözleşmeler ve bildirilere rağmen sorunun yaygınlığını koruduğu görülmektedir. Türkiye de bu sorunu yaşayan ülkelerden biri durumundadır.

İşkence, genel anlamda belirli amaçlarla bir insanın başka bir insana iradi olarak fiziksel ya da psikolojik acı çektirme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. İşkence genellikle bilgi almak, itiraf ettirmek, ceza vermek, sindirmek için uygulanmaktadır. İşkence bireyin yanısıra anne, baba, eş, çocuk ve yakınlarını kısaca tüm toplumu etkileyen ciddi bir sorun olup hem bireyi hem de toplumu sağlıksızlığa itmektedir. Tarih kadar eski ve son derece yaygın bir sorun olan işkencenin kişi ve toplum üzerindeki etkisi hakkında bilgilerin oldukça az oluşu dikkat çekmektedir. Buna karşın son yıllarda dünya kamuoyunda insan hakları sorunlarına karşı ilginin hızla arttığı görülmektedir. Sadece siyasi çevrelerin değil tıp kuruluşları ve meslek odaları da bu konu üzerindeki çalışmalarını yaygınlaştırmışlardır. Öte yandan Dünya Sağlık Örgütü'nün "bedensel ve ruhsal yönden tam bir iyilik hali" olarak tanımladığı sağlık kavramı da gözönüne alınırsa, hekimlerin ve diğer sağlık çalışanlarının insan hakları sorunlarına karşı daha fazla duyarlılık göstermelerinin mesleki sorumluluklarının bir gereği olduğu anlayışının giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

Demokrasi ve koruyucu hekimlik anlayışından hareket ederek işkencenin insan üzerindeki etkileriyle mücadele etmenin en iyi yolu herşeyden önce işkencenin önlenmesi olmalıdır. Ancak işkencenin ortadan kaldırılması için bir yandan politik mücadele verilirken diğer yandan işkenceye maruz kalan kişilerin kimi zaman bir yaşam boyu sürebilen tıbbi sorunlarıyla da ilgilenmek gerekmektedir.

YÖNTEM

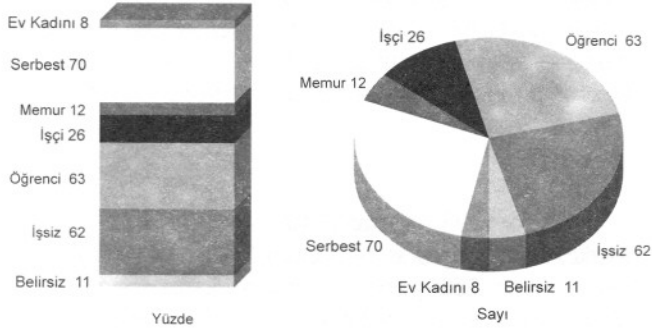
Bu rapor 1993 yılı İnsan Hakları Vakfı Tedavi Merkezleri'ne başvuran 64'ü kadın, 188'i erkek olmak üzere toplam 252 işkence gördüğünü iddia eden kişi üzerinde retrospektif olarak yapılmıştır. 1993 yılında TİHV Tedavi Merkezleri'ne toplam 323 kişi müracat etmiştir. 71 kişi rapor için ve bilgi eksikliklerinden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Saptama için başvuran kişinin özelliklerini tarayan 27 maddelik soru formu kullanılmıştır. Bu soru formu ile sosyal özellikler, uygulanan işkence yöntemi, fiziksel ve ruhsal belirtiler gibi özelliklerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Grafikler Harvard Graphics programı ile elde edilmiştir.

BULGULAR

A - TEDAVİ MERKEZLERİNE BAŞVURU VE BAŞVURANLARIN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

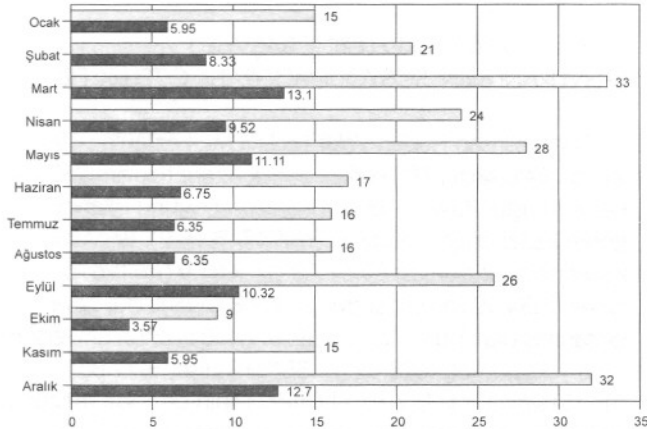
Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi Merkezleri'ne 1993 yılında 64'ü kadın 188'i erkek olmak üzere toplam 252 kişi başvurmuştur. Başvuruda bulunanların çoğunu işkence gören kişiler oluşturmaktadır (n=247; %98.2). Başvuran kişilerin yaş ortalaması 30.6±7.2'dir. %61.9 (n=126)'u bekar, %34.92 (n=88)'si evli ve %3.8 (n=8)'i dul veya boşanmış olan bu kişilerin %32.14 (n=81)'ünün üniversite veya yüksek okul, %23.02 (n=58)'sinin lise, %17.86 (n=45)'sinin ilkokul, %10.71 (n=27)'inin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Başvuruda bulunanların %8.33 (n=21)'ünün ise eğitim görmediği saptanmıştır. Meslek gruplarına göre dağılım grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1: TİHV Tedavi Merkezleri'ne Başvuruda Bulunanların Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

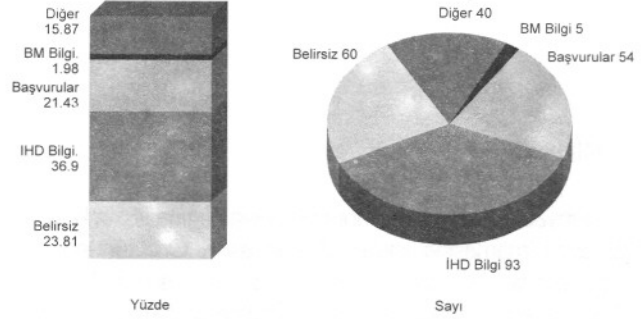
İşkence gördüğünü iddia eden 62 (%24.60) kişinin işsiz, 63 (%25) kişinin ise öğrenci olduğu dikkati çekmektedir.

Grafik 2: Başvuruların Aylara Göre Dağılımı

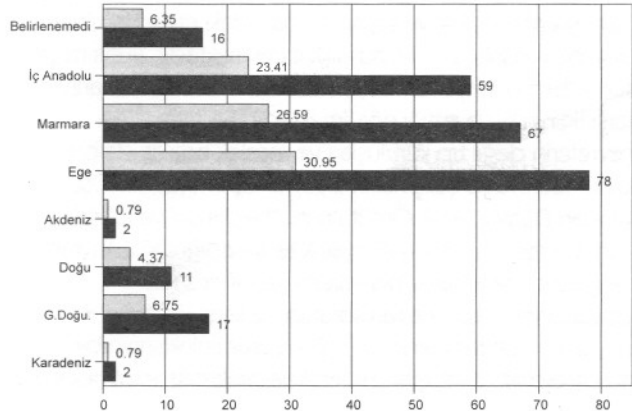
1993 yılında Mart (%13.10; n=33), Aralık (%12.70; n=32) ve Mayıs (%11.11; n=28) aylarında TİHV Tedavi Merkezleri'ne başvuruların yoğunlaştığı görülmektedir.

Grafik 3: TİHV Tedavi Merkezleri'ne Ulaşma Yolları

Başvuruların hangi kanallardan TİHV Tedavi Merkezleri'ne ulaştığı araştırıldığında; %36.90 (n=93)'lük bir oranla İnsan Hakları Dernekleri tarafından bilgilendirilmenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun arkasından %21.43 (n=54) ile daha önce tedavi merkezlerine başvuruların bilgilendirmesi, %1.98 (n=5) ile Birleşmiş Milletler kurumunun bilgilendirilmesi ve %15.87 (n=40) ile diğer kanallardan bilgilendirme gelmektedir. Başvuruların %23.81 (n=60)'inde ise başvuru yolu belirlenememiştir.

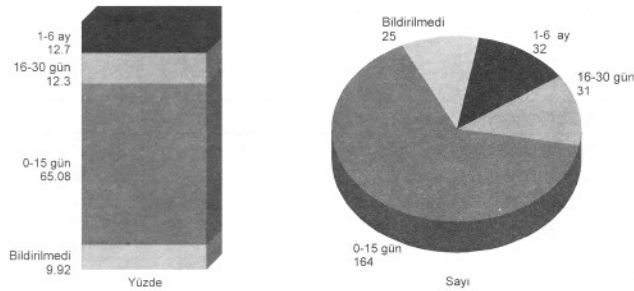
Grafik 4: Başvuruların Bölgelere Göre Dağılımı

1993 yılında yapılan başvuruların %30.95 (n=78)'inin Ege, %26.59 (n=67)'unun Marmara, %23.41 (n=59)'inin İç Anadolu Bölgesi'nden olduğu saptanmıştır. %7.54 (n=19)'ünün ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden yapıldığına dikkat edilmelidir.

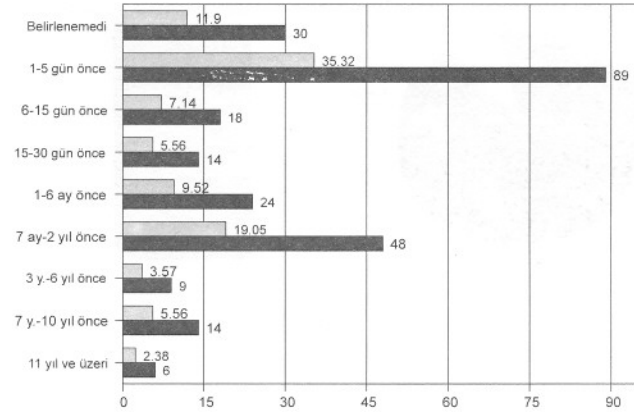
B - TUTUKLU KALMA SÜRECİ VE UYGULANAN İŞKENCE YÖNTEMLERİ

Grafik 5: Başvuruların Gözaltı Sürelerinin Dağılımı

TİHV Tedavi Merkezleri'ne yapılan başvuruların %65.08 (n=164)'i 0-15 gün gözaltında tutulduklarını belirtmektedir. Bu kişilerin %89.29 (n=225)'ü siyasi suçlardan dolayı gözaltına alınmışlardır. %3.17 (n=8)'si ise adi suçlar nedeniyle gözaltına alınmışlardır. Gözaltına alınanların %51.59'u serbest bırakılırken, %36.51 (n=92)'i mahkeme tarafından tutuklanmıştır. Başvuran kişilerin %11.90 (n=30)'ünün durumları ise tespit edilememiştir. TİHV Tedavi Merkezleri'ne başvuran kişilerden cezaevi süreleri belirlenenlerin %33.73 (n=85)'ü 1-2 yıl arası cezaevinde yatmıştır.

Grafik 6: Başvuruların Ne Kadar Süre Önce İşkence Gördüklerinin Dağılımı

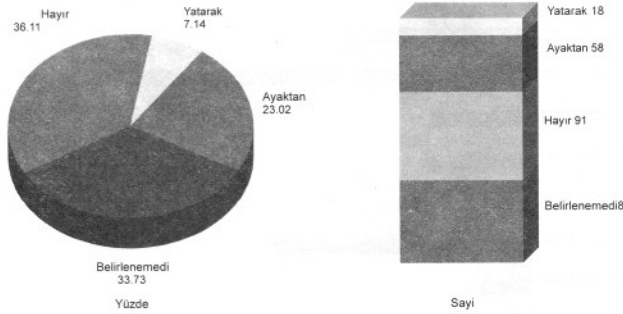

Başvuruda bulunanların %35.32 (n=89)'lik bir kısmı 1-5 gün önce işkence gördüklerini ifade etmektedir. %19.05 (n=48)'lik bir kısmı ise 7 ila 10 yıl önce işkence görmüşlerdir. Bu kişilere uygulanan işkence yöntemleri ise Tablo 1'de gösterilmiştir. İşkence gören kişilerin %47.1 (n=119)'ine beşten çok işkence yöntemi uygulanmıştır.

Tablo 1: Başvuruda Bulunanlara Uygulanan İşkence Yöntemleri

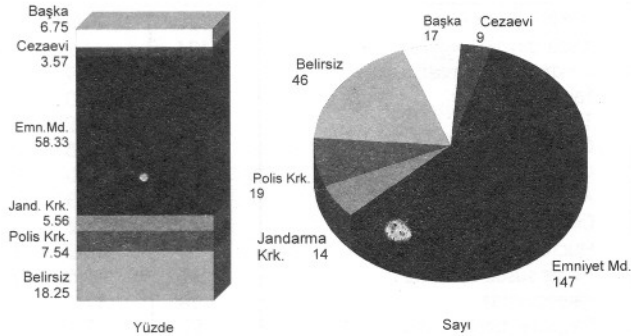
İşkence Yöntemi	n=252	%
Hakaret etme	185	73.4
Kaba dayak	104	41.2
Elektrik uygulaması	78	30.9
Falaka	63	25.0
Tazyikli su	61	24.2
Göz bağlama	57	22.6
Öldürme tehditi	48	19.0
Askı	38	15.0
Cinsel taciz	36	14.2
Hücrede tecrit	36	14.2
Aç ve susuz bırakma	32	12.6
Yalancı infaz	28	11.1
Saç, sakal, bıyık yolma	25	9.9
İşeme ve dışkıamanın engellenmesi	17	6.7
Soğuk zeminde bekletme	12	4.7
Diğer	73	28.9

Grafik 7: İşkence Sonrası Tıbbi Müdahale Uygulaması

TİHV Tedavi Merkezleri'ne başvuruda bulunan kişilerin %36.11 (n=91)'ine işkence sonrasında tıbbi yardım uygulanmazken, %23.02 (n=58)'ine ayaktan, %7.14 (n=18)'üne ise yatırılarak tıbbi yardım yapılmıştır. Başvuruların %33.73 (n=85)'üne ise tıbbi yardım uygulanıp uygulanmadığı belirlenememiştir.

Grafik 8: Başvuruda Bulunanlara İşkence Yapılan Yerlerin Dağılımı

Başvuruda bulunanların %58.33 (n=147)'ü işkencenin emniyet merkezlerinde yapıldığını bildirmişlerdir.

C - FİZİKSEL VE RUHSAL BELİRTİLER

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi Merkezleri'nde tedavi altına alınan 252 kişinin %68.2 (n=172)'sinin fiziksel, %31.7 (n=92)'sinin ruhsal belirtiler gösterdikleri saptanmıştır. Fiziksel olarak kas-iskelet sistemi ile ilgili belirtiler ilk sıralarda yer almaktadırlar (%97.6, n=168). Fiziksel belirtiler tablo 2'de gösterilmiştir. Ruhsal belirtiler içinde ise en sık uyku bozuklukları ve unutkanlık görülmektedir (tablo 3). İşkence gören kişilerdeki ruhsal tanılar ise grafik 9'da yer almaktadır.

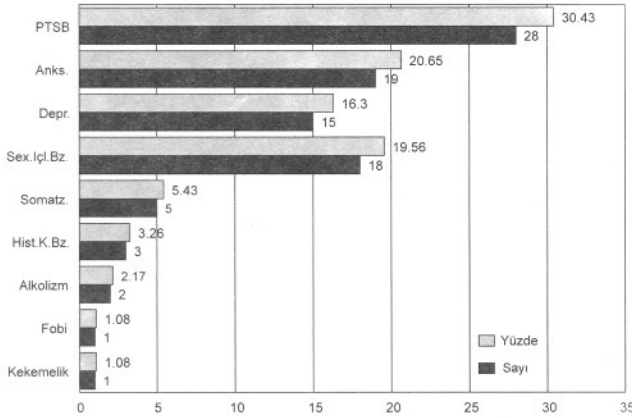
Tablo 2: Fiziksel Belirtilerin Dağılımı

Belirtiler	n=92	%
Kas-iskelet sistemi	168	97.67
Sinin sistemi	98	56.98
Gastrointestinal sistem	93	54.07
Ürogenital sistem	82	47.67
Göz	53	30.81
Solunum sistemi	40	23.26
Kulak, Burun, Boğaz	38	22.09
Kalp-damar sistemi	20	11.63
Diş	18	10.46

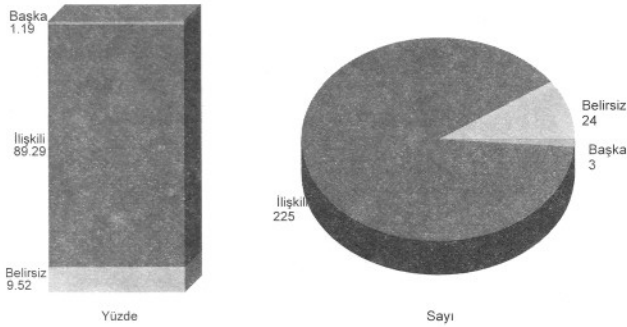
Tablo 3: Ruhsal Belirtilerin Dağılımı

Belirtiler	n=172	%
Uyku problemleri	58	63.0
Unutkanlık	49	53.3
Anksiyete	47	51.1
Çabuk sinirlenme	35	38.0
Kabus görme	26	28.2
Halsizlik, yorgunluk	23	25.0
Konsantrasyon bozukluğu	21	22.8
Cinsel işlev bozukluğu	18	20.0
Alkol kullanımı	2	0.2
Kekemelik	1	0.1

Grafik 9: İşkence Gören Kişilerin Ruhsal Tanıları

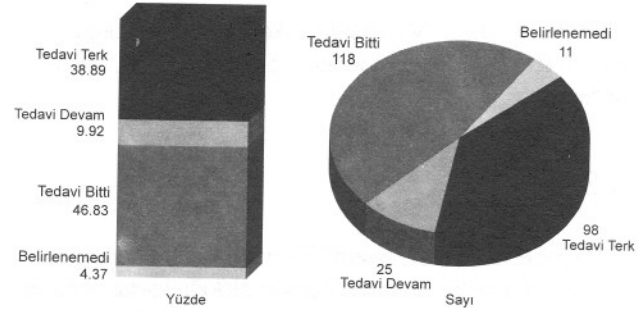
Grafik 10: Başvuruda Bulunanların Hastalıklarının İşkence ve Cezaevi Süreci İle İlişkisi

225 kişi (%89.29) hastalığının işkence ve cezaevi yaşantısı ile ilişkili olduğunu belirtirken, 3 kişi (%1.19) hastalıklarının işkence ve cezaevi süreci ile ilişkili olmadığını ifade etmişlerdir. 24 kişinin (%9.52) durumu ise belirlenememiştir.

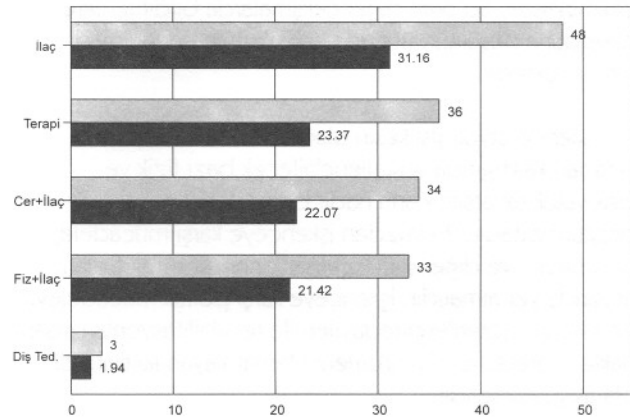
D- UYGULANAN TEDAVİ YÖNTEMLERİ VE TEDAVİ GİDERLERİ

Grafik 11: Tedavi Süreci

TİHV Tedavi Merkezleri'ne başvuruda bulunan kişilerin %46.83 (n=118)'ünün tedavisi tamamlanmış olup, %9.92 (n=25)'sinin tedavisi halen devam etmektedir. Başvuran kişilerin %38.88 (n=98)'inin tedaviyi yarım bıraktıkları saptanmıştır. 11 kişinin (%4.37) durumu ise belirlenememiştir.

Grafik 12: Uygulanan Tedavi Yöntemleri

TİHV Tedavi Merkezleri'ne başvuran ve işkence gördüğünü bildiren 252 kişinin %31.1 (n=48)'ine ilaç, %14.2 (n=36)'sine psikoterapi, %13.4 (n=34)'üne cerrahi ve ilaç, %13 (n=33)'üne fizik tedavi ve ilaç, %1.9 (n=3)'una diğ tedavi uygulanmıştır.

1993 yılında TİHV Tedavi Merkezleri'ne başvuran kişilerin toplam tedavi giderleri 1.544.243.000 TL olarak saptanmıştır.

SONUÇ

İşkence, Türkiye'de önemli bir insan hakları sorunudur. Bu sorunun, politik ve sosyal açıdan olduğu kadar, tıbbi ve etik yönleriyle de irdelenmesi gerekmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, sıralanması değişmekle birlikte, çeşitli ülkelerde uygulanan işkence yöntemlerinin aynı olduğunu, ortaya çıkan belirtilerin de aynı özellikler taşıdığını göstermektedir.

Bu raporda, işkence görenlerin 192 (%76.19)'sinde fizik belirtilerin, 92 (%36.51)'sinde ise ruhsal belirtilerin ortaya çıktığı saptanmıştır. Fizik belirtiler içinde kas-iskelet sistemi ile ilgili belirtiler ön plana çıkarken, ruhsal açıdan ise uyku sorunları ön sırada yer almıştır. İşkence gören kişilerin %36.71'inde ruhsal belirtilerin görüldüğü dikkati çekmektedir. Bu oran diğ çalışmalarda bildirilenlere göre daha düşüktür. Bunun nedenlerinin araştırılması gerekmektedir.

İşkence, etyolojisi kesin olarak bilinen ve nedeni ortadan kalktığında engellenebilecek bazı fizik ve psikiyatrik rahatsızlıkların nadir bir nedenini oluşturmaktadır. Bu yüzden işkenceye karşı mücadele, hekimlerin ve diğ sağlık çalışanlarının sorumlulukları arasında yer almalıdır. İşkenceye karşı politik mücadeleyi ve işkence görenlerin tedavileri ile rehabilitasyonları insan hakları hareketlerinin birbirlerini tamamlayan iki parçası olarak görülmelidir.

ANKARA TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZİ'NİN ETKİNLİKLERİ

Ankara sosyal aktiviteler açısından geçen yıl olduğu gibi bu yıl da sakin bir yıl geçirdi. Ancak yılın ikinci yarısında sosyal gönüllüler grubu oluşturmak için adımlar atıldı. 1994 yılının başında ise sosyal gönüllülerin katkısıyla, sosyal aktiviteler gerçekleştirmeyi başardık. Gelecek yıl çıkaracağımız "Tedavi Merkezleri 1994 Raporu"nda bu aktiviteleri aktaracağız.

5 Mart 1993 tarihinde tıbbi gönüllülerle, "başvuruların tedavileri", "başvurulara yaklaşım" ve 1992 yılının değerlendirilmesini içeren toplantı düzenlendi.

İnsan Hakları Haftası nedeniyle gelenekselleşen tıbbi ve sosyal gönüllüler yemeği, 17 Aralık 1993 tarihinde yapıldı. TİHV'na katkı sağlayan sosyal ve tıbbi gönüllülere teşekkür sertifikası verildi.

Merkez psikoloğu, 07-09 Mayıs 1993'de AVRE tarafından Paris'te düzenlenen "İşkence Kurbanlarının Tedavisi" konulu toplantıya katıldı.

Tedavi Merkezleri Koordinatörü ve Merkez psikoloğu, Ekim 1993 tarihinde IRCT tarafından Arjantin'de düzenlenen "İşkence ve Tıp Mesleği" adlı sempozyuma katıldılar.

Merkez doktoru Aralık 1993'de Turkei Demokratische Forum'un davetlisi olarak Almanya'da Vakfı tanıtan ve işkence yaşantısının yarattığı fiziksel ve psikolojik sorunlar ile tedavi yöntemleri konulu bir dizi toplantıya katıldı.

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ'NİN ETKİNLİKLERİ

Ben Elton'un yazdığı, Ahmet Levendoğlu'nun uyarlayıp yönettiği, Duygu Sağroğlu'nun tasarımını yaptığı, Haluk Bilginer, Ahmet Levendoğlu, Nilüfer Açıkalın, Oktay Kaynarca'nın oynadığı "DERİN BİR SOLUK AL" adlı oyun Tiyatro Stüdyosu tarafından Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği yararına 15.03.1993'de İstek Vakfı Balmumcu Kültür Sanat Merkezi'nde sergilenmiştir.

Nesrin Kazankaya'nın yönettiği Maksim Gorki'nin "KÜÇÜK BURJUVALAR" adlı eseri İstanbul Devlet Tiyatrosu tarafından Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği yararına 08.05.1992 tarihinde Atatürk Kültür Merkezi Oda Tiyatrosu'nda sergilenmiştir.

İsveç Kızılhaç İşkence Rehabilitasyon Merkezi - TİHV Ortak Konferansı

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 29-31 Ekim tarihleri arasında İsveç Kızılhaç örgütüne bağlı "İşkenceye Maruz Kalan Mülteciler İçin Tedavi Merkezi" ile ortak bir bilimsel toplantı düzenlendi. Toplantıya İsveç'teki ilişkili merkezlerde çalışan 10 konuk ve Türkiye'de bu konuyla ilgili, gerek TİHV ile bağlantılı olarak gerek bireysel

çabalarla çalışmalar yapmış kişilerin yanısıra TİHV'nin üç merkezinde profesyonel çalışan tıbbi gönüllülerin çoğunluğu katıldı. Psikolojik ve psikiyatrik konuların ağırlıklı olduğu ilk iki günde İsveç ve Türkiye'den gelen grupların sunduğu bildirimlerde işkence ve çeşitli baskılara maruz kalmış kişilerin mülteci konumunda ve kendi ülkelerinde yaşadıkları psikolojik güçlükler ve bunların tedavisine ilişkin deneyimler ve görüşler aktarıldı. Daha sonra katılanlar gruplara ayrılarak vaka tartışmaları düzenlendi. TİHV için gönüllü çalışan tüm uzmanlık alanlarından hekimlerin de davetli olduğu konferansın son günü, Kızılhaç'ın tedavi merkezi ile TİHV'nin çalışma biçimleri anlatıldı ve açlık grevlerinin organik komplikasyonlarına ilişkin bir bildiri sunuldu. Konferans sonunda katılanlar ve düzenleyicilerin birlikte gerçekleştirdiği değerlendirme toplantısında, her iki ülkeden gelen kişilerin konferansın verimli olduğu ve tekrarlanmasının arzu edildiği konusunda görüş birliğinde oldukları belirlendi. Konferanstaki bildirimlerin yer aldığı bir kitabın basımını İsveç grubunun üstlenmesine karar verildi. Ayrıca Türkiye içinde çalışan psikolog ve hekim arkadaşlar, daha küçük çaplı toplantıların sık olarak düzenlenmesinin mesleki iletişimi canlandıracağını ileri sürerek TİHV'nden bu tür girişim için talepte bulundular.

Temsilciliğin psikiyatristi, Mayıs 1993'de İsveç Kızılhaç'ın davetlisi olarak Stockholm'e gitti. İsveç Kızılhaç Hastanesi'nde, "İşkence Kurbanlarında Psikiyatrik Sorunlar" konulu seminer verdi. Huddinge Hastanesi'nde "İşkence Vakaları Nasıl Saptanır" konulu bir seminere katıldı.

Temsilciliğin psikiyatristi, Ekim 1993 tarihinde "Indochine Psychiatric Clinic" in haftalık toplantısına katılıp, Vakfı tanıtan ve başvuruların sosyal ve psikiyatrik boyutları konulu bir seminer verdi.

İstanbul temsilcisi, Aralık 1993'de Turkei Demokratische Forum'un davetlisi olarak Almanya'da Vakfı tanıtan ve işkence yaşantısının yarattığı fiziksel ve psikolojik sorunlar ile tedavi yöntemleri konulu bir dizi toplantıya katıldı.

1993 YILI İZMİR TEMSİLCİLİĞİ'NİN ETKİNLİKLERİ

- İzmir Tabip Odası'nda Halk Sağlığı Çalışma Grubu'ndaki halk sağlığı uzmanlarına TİHV ve işkence ile ilgili seminer verildi.

- Elektrik işkencesi sonucu oluşan izlerin patolojik incelemesi konusunda çalışmalar sürdürüldü. Öncelikle elektrik işkencesinin kanıtlanması ile ilgili yeni açılımlara olanak verecek literatürün toplanması, bunları değerlendirecek ve ilgili oldukları alanlarda araştırmalar yapabilecek bir uzman ekibin oluşturulması ve organizasyonu gibi altyapı çalışmaları sürdürüldü.

- Falaka işkencesinin sintigrafik incelemesi ile ilgili çalışmalar sürdürüldü. Yapılmış çalışma sonuçları yeniden değerlendirildi.

- Genital bölgeye travmanın (scrotuma darbe-burma) kanıtlanmasına yönelik üç fazlı dinamik sintigrafi tekniği kullanılarak bir araştırmaya başlandı; ilk sonuçlar alınmakta.

- İnsan Hakları Haftası Etkinlikleri Çerçevesinde;

- İTO'nun yapmış olduğu forumda Vakfın tanıtımı yapıldı, işkence ve hekimlik irdelendi.

- Yerel TV olan Kanal Ege'de yapılan bir sabah programında Vakfımızın tanıtımı gerçekleştirildi.

- İki yerel radyoda yapılan programlara Vakıf adına katılarak tanıtım yapıldı, faaliyetlerimiz anlatıldı.

- Olanakların azlığı nedeniyle biraz yavaş sürse de alanımızla ilgili bilimsel yayınların çeviri işleri gönüllüler tarafından sürdürülmekte.

- TİHV İzmir Temsilcisi;

- 14.03.1993'de Muğla Tabip Odası'nın düzenlediği

panelde işkencenin uzun süreli bulguları konusunda bir konuşma yaptı.

- Mazlum-Der İzmir Şube'de Mayıs 1993'de "İşkencenin uzun süreli araştırılması" konusunda konferans verdi.

- 20.12.1993 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun Brüksel'de düzenlemiş olduğu toplantıda aynı konulu bir konferans verdi.

- İsveç Kızılhaç ve Carolinska Hastanesi'nin düzenlediği aynı konulu konferansa katıldı ve bir konferans verdi.

- 07-09 Mayıs 1993'de AVRE tarafından Paris'te düzenlenen "İşkence Kurbanlarının Tedavisi" konulu toplantıya katıldı.

- Temsilciliğin doktoru, IRCT'nin düzenlediği "İşkence ve Tıp Mesleği" konulu sempozyuma katıldı.

- İzmir Tabip Odası Muayene ve Rapor Komisyonu ile Vakfımız hekimlerinin işbirliği içinde alternatif adli raporların hazırlanması sürdürüldü. Olanaklar elverdiğince hukuki süreç izlenmeye çalışılıyor.

- Aydın'da gözaltı sürecinde ölen Baki Erdoğan adlı kişinin ölüm sürecinin aydınlatılması amacıyla oluşturulan heyetegözcü olarak katıldık, bilimsel katkıda bulunduk.

- Vakfımız hekimleri ile İzmir Tabip Odası Muayene ve Rapor Komisyonu işbirliğiyle hazırlanan alternatif adli tıp raporu esas alınarak Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu'na yapılan iki bireysel başvuru olumlu sonuçlandı.

- Mayıs 1993'de Karşıyaka merkezindeki park içinde Karşıyaka Belediyesi tarafından "El Ürünleri ve Sanat Merkezi" olarak oluşturulan alandaki standlardan biri İnsan Hakları Derneği ile birlikte 1994 Mart'ına dek çalıştırıldı.

- Aralık 1993'de İzmir Fuarında açılan "Yılbaşı Hediyelik Eşya Fuarı"na Vakıf adına katılım sağlandı.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
1993'ÜN ARDINDAN İNSAN HAKLARININ GENEL DURUMU <i>Yavuz ÖNEN, TİHV Başkanı</i>	4
İNSAN HAKLARI SORUNLARI <i>Mahmut T. ÖNGÖREN, TİHV Genel Sekreteri</i>	9
1993 TİHV TEDAVİ MERKEZLERİ RAPORU	13
ANKARA TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZİNİN ETKİNLİKLERİ	19
TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİNİN ETKİNLİKLERİ	20
1993 YILI İZMİR TEMSİLCİLİĞİNİN ETKİNLİKLERİ	21